

Hebraica Biblia, Latina planeque nova Sebast. Munsteri translation

Csilla Farkas

Opera prezentată aparține Colecției de tipărituri Vechi ale Bibliotecii Naționale Széchényi.

Cartea de sec. 16 are coperti de lemn învelite în piele de porc „taninată alb”, cu ornamente imprimare la rece și ferecături la colțuri. Blocul de carte a fost cusut pe 5 binduri duble. Original cartea conform tradiției perioadei se închidea cu două cleme diferite¹. Pe suprafața exterioară a copertei superioare au fost făcute însemnări cu cerneală neagră (*foto 1*), iar pe interiorul copertilor și pe diferite pagini se găsesc numeroase însemnări de mână scrise cu creionul sau cu cerneală (*foto 2*), în special aparținând lui Ecsedi Báthory István (1555–1605, fiul lui Báthory György și Drágfi Anna de Somlyó, principe și prefect al județelor Szatmár, Szabolcs și Somogy, cu el s-a întrerupt ramura din Ecsed a familiei). Pe prima „oglină” a fost lipit un ex-libris.

Descrierea stării înainte de restaurare

Pielea era foarte murdară, cu unele zone lipsă. Prezenta multe rupturi. Scoarța de lemn era ruptă în două pe direcția longitudinală (*foto 3*), iar cele două părți au fost cândva „cusute” între ele cu benzi de pergament natur și pictate (*foto 4*). Curelele cu clemele de închidere² lipsesc, păstrându-se doar cele două plăcuțe³ de prindere. Capital band⁴-urile au fost cusute pe benzi de pergament, brodate alternativ cu trei culori (natur, verde-tabac deschis, albastru verzui), capetele prea lungi au fost lipite pe scoarțe dinspre exterior.

Materialul blocului de carte este hârtia manuală, foarte murdară, cu colțurile îndoite, cu halouri de apă, primele și ultimele file fiind accentuat deteriorate, tocite, rupte, cu grosime neuniformă din cauza fungilor apărute în urma umidității mediului (*foto 5*). Pe alocuri cartea a fost ciuntită, tăiată. Foile de gardă⁵ lipseau. Cusătura s-a desprins în

mai multe locuri. Cerneala însemnărilor de pe margini și de pe forțați⁶ în mai multe locuri s-a transpus pe versoul filelor, prezentând o acidifiere a cernelii de grad mediu. (*foto 6*)

Cursul restaurării

La început restaurarea acestei cărți părea a fi cu grad de dificultate mediu, însă în urma dezbaterilor cu gestionarul colecției, planul de restaurare original a fost modificat. S-a optat pentru aplicarea „principiului intervenției minime”, ceea ce de obicei nu se aplica la o întreagă serie de intervenții, întrucât în atelier se restaurează obiecte uzuale.

Prima etapă a fost curățirea uscată: îndepărtarea prafului prin perierea blocului de carte, apoi netezirea colțurilor, curățirea depunerilor de pe fiecare pagină cu burete-radieră, iar în final îndepărtarea murdăriei și firimiturilor de radieră printr-o nouă periere. După desprinderea prin umezire a foilor de gardă de pe scoarțe, s-au făcut vizibile capetele fragmentelor de pergament cu manuscris lipite pe cotor între binduri⁷, capetele acestora și ale bindurilor din cânepă toarsă fiind lipite pe scoarțe (*foto 7*). După desprinderea fragmentelor a urmat înmuierea adezivului vechi cu ajutorul metil-celulozei și curățirea cotorului. În urma acestor intervenții a devenit vizibilă o a doua ruptură a tablei, la cca. 1,5 cm de la punctele de fixare ale bindurilor, desprinderea acestor fragmente fiind oprită doar de pielea și hârtia lipite pe table. Prima tablă a rămas la locul ei, cea din spate însă, datorită rupturii s-a desprins parțial, astfel capetele nervurilor au putut fi desprinse de pe tablă. Cu toate acestea legătura de piele și ferecăturile păstrate au rămas pe table.

Primul și ultimul caiet⁸ a trebuit să fie desprinse din blocul de carte pentru a putea efectua completările zonelor slăbite și lacunare cauzate de mucegai de la mijlocul acestora. Blocul de carte a rămas nedesfăcut, ceea ce a îngreunat continuarea etapelor de curățire. Pentru spălarea halourilor de apă, am așezat sub filele pătate, decolorate o folie de polietilenă și le-am umezit prin tamponare cu un burete, iar produșii de îmbătrânire spălați au fost absorbiți cu sugative. Cu ajutorul acestei metode halourile s-au atenuat, filele au devenit mai curate. La marginile cu

¹ Cleme diferite: elementele mobile ale încuietorelor fixate pe curelele de piele sunt mai lungi decât cele fixe de pe coperti.

² Clemele de închidere – cleme îndoite: clemele se prind de perechea lor prin vârfulurile îndoite.

³ Plăcuțe de prindere: mici plăci de alamă fixează curelele de piele de scoarțe.

⁴ Capital band: fixează capul și baza cotorului blocului de carte (poate fi din pergament, piele, material textil, hârtie, în sine sau decorat, brodat) împiedicând astfel desfacerea cotorului. Atât funcția de fixare cât și cea de decorare sunt îndeplinite.

⁵ Foaia de gardă: original, aceste file goale erau așezate înainte și după blocul de carte pentru a proteja în timpul tipăririi primele și ultimele file, de aceea erau numite mai demult „foi murdare”.

⁶ Forțați: filă netipărită, de obicei îndoită, care leagă scoarța de blocul de carte. Se compune din două părți: „oglină” lipită pe tabla copertei și foaia de gardă.

⁷ La cărțile cu nervuri: spațiul dintre două binduri.

⁸ Caiet: 2-6 file îndoite împreună la mijloc.

însemnări, umezirea s-a făcut tot cu apă pentru a îndepărta surplusul gros de cerneală ferogalică înmuiată de apă. După aceasta a urmat tratarea locală a filelor cu o soluție de fitat de calciu (neutralizarea ionilor Fe(II), care provoacă acidifierea cernelii și a filelor)⁹. În timpul acestor tratamente am așezat din nou folie de polietilenă sub file pentru protejarea blocului de carte de dedesubt. Sub file, foi de sugativă au absorbit soluția de tratare, care au trebuit schimbate frecvent. Pentru a accelera uscarea filelor, ne-am folosit de un uscător de păr, pentru a evita formarea unor noi halouri de apă și pentru a evita pătrunderea apei la cotor (*foto 8*).

Pentru completarea filelor a fost preparată pastă de hârtie din celuloză de tipuri și de culori diferite, care a fost dizolvată cu apă la densitatea necesară. Paginile și foile de gardă desprinse au fost completate prin turnare de hârtie manuală (*foto 9*), iar pentru completarea lacunelor din blocul de carte nedesfăcut au fost turnate pete de mărimi diferite care au fost inserate după uscare și lipite cu adeziv fiert din amidon de grâu. Consolidarea zonelor slăbite și turnate s-a realizat cu o soluție de Klucel G și alcool etilic.

Capetele de binduri desprinse a trebuit să fie prelungite prin lipirea unor sfori de cânepă pentru a putea fixa la loc scoarțele pe blocul de carte. A urmat coaserea la loc a filelor desprinse și a foilor de gardă completate (*foto 10*). Între binduri au fost cașerate benzi din hârtie japoneză groasă.

Capital band-urile au fost curățite cu un vârf de radieră moale, apoi tamponate cu o soluție 50% de alcool etilic. Lacunele acestora au fost completate cu culorile adecvate și relipite la locul lor original.

Legătura de piele a fost mai întâi desprăfuită cu un material textil moale, apoi depunerile superficiale au fost îndepărtate cu tampoane de vată umezită cu o emulsie cunoscută sub denumirea de „likker”¹⁰ și stoarse. Pielea folosită la completarea lacunelor a fost una foarte asemănătoare cu pielea originală, colorată cu ceai și cafea slabă fiartă și strecurată. La lipsurile mai mici și la cele de la cotor a trebuit să aducem la nivel marginile originale cu completările prin șerfuire. După curățirea zonelor libere ale tablelor de lemn de resturile de adeziv capetele bindurilor au fost fixate de scoarțe cu penele de lemn originale. În această fază, cu tablele de lemn încă în stare ruptă s-a putut completa cotorul de piele cu lipsuri. După lipirea tablei din spate cu Uverapid rășină epoxi cu doi componenți, zona rupturii a fost consolidată cu dibluri de lemn rotunde adâncite (*foto 11*). După aceea pe muchiile tablei din spate a fost inserată piele nouă pentru a le proteja de noi degradări.

În final, fragmentele din pielea originală au fost relipite la locul lor cu adeziv din amidon de grâu. Atunci au

fost formate bazele cotorului, a.n. „șepci”¹¹ prin îndoirea pieii noi, care urmau a proteja capital band-urile (*foto 12*).

Posibila formă și eventuala decorație a clemelor cu cârlig, care lipseau de pe curele, au fost desenate pe baza unei analogii, de către Tóth Zsuzsanna, restauratorul principal al Bibliotecii Naționale Széchényi. Reconstrucțiile clemelor au fost realizate din alamă și au fost fixate de scoarțe împreună cu noile curele (*foto 13*). Pe baza ferecăturilor păstrate un orfevrar a realizat piesele lipsă care au fost fixate la locurile potrivite.

Lipirea primei foi de gardă s-a realizat tradițional, iar pe scoarța din spate a fost lipită doar o fâșie de hârtie turnată manual, pentru ca restaurarea rupturii să rămână vizibilă dinspre interior, dar să se realizeze totuși o fixare a scoarței de blocul de carte. „Oglinda” originală a devenit astfel o a doua foaie volantă. Ca adeziv s-a folosit și în acest caz amidonul de grâu.

Cartea a fost expusă în 2008 la expoziția „Biblia sacra” realizată la Biblioteca Națională Széchényi. După aproximativ un an a ajuns înapoi volumul în atelier. Atunci s-a adeverit că fixarea rupturii scoarței cu pene rotunde nu a fost de ajuns, întrucât de-a lungul rupturii deja rotunjite în urma tocirii din cauza uzurii, rășina cu care s-a realizat lipirea a slăbit datorită tensiunii și fragmentele tablei au început să se deplaseze/să se miște din nou, ceea ce a periclitat „cusătura” cu benzi de pergament. Pentru a corecta acest neajuns am desfăcut penele rotunde și am inserat în tablă pene tip „coadă de rândunică”, care asigură o fixare mai puternică. Totodată, golurile rămase au fost umplute cu mici felii/lamele de lemn. Astfel tabla a fost stabilizată (*foto 14-16*).

Restaurarea acestei cărți a durat 352 ore de lucru.

Probleme de etica restaurării ivite în timpul lucrului

Intervențiile descrise au ridicat în repetate rânduri probleme de etica restaurării.

1. A fost o problemă gradul de curățare a copertei de piele, întrucât scrisul a trebuit să fie lizibil.
2. Se poate desface legătura de piele pentru repararea cusăturii? Există riscul contractării pielii și a modificării ornamentului imprimat la rece.
3. Pentru a realiza curățirile umede ar fi fost necesară desfacerea blocului de carte. Dar astfel canturile ar fi devenit neuniforme, iar nervurile originale s-ar fi pierdut, întrucât ele nu s-ar fi putut reutiliza.
4. Să rămână vizibilă reparația rupturii de pe tabla din spate? Dacă se lipește o nouă piele, atunci restauratorul a fost ultimul care a văzut-o.
5. Benzile de pergament ar rezista oare la desfacere? Aceste benzi în stare uscată s-ar putea rupe, iar la ume-

⁹ Descrierea detaliată a tratamentului se poate citi în articolul scris de Koppán Orsolya și Tóth Zsuzsanna

¹⁰ Likker: emulsie folosită la curățirea pieilor.

¹¹ „Șepci”: capetele legăturii depășind scoarțele se îndoaie către interior peste table, iar la cotor, între cele două scoarțe pielea se pliază doar. Acestea protejează și capital band-urile.

zire lemnul s-ar umfla și „cusăturile” de pergament ar rămâne blocate.

6. La completarea clemelor lipsă ce trebuie copiat și cât se poate adăuga la o copie (ex. a da o nouă decorație)?
7. Ce materiale sau tehnici se dovedesc mai durabile la o anumită etapă de lucru;
8. În final, învățând dintr-o greșală: se poate renunța la soluțiile considerate mai bune cunoscute din literatura de specialitate (în acest caz îmbinările în coadă de rândunică) în schimbul unei soluții aparent mai ușoare și mai simple? Cazul de față a dovedit perfect, că nu se poate.

Aceste întrebări și răspunsurile lor au îngreunat munca în timpul restaurării.

Csilla Farkas

Restaurator carte, bibliotecar cu studii superioare

Országos Széchényi Könyvtár

1105 Budapesta, Str. Harmat 70. et. 1. 5.

Tel.: +36-1-224-3874

Mob.: +36-70-224-2142

E-mail: csfarkas@oszk.hu

csilvan@citromail.hu

TITLURILE FOTOGRAFIILOR

- Foto 1.* Prima tablă înainte de restaurare
Foto 2. Interiorul primei scoarțe cu pagina de titlu
Foto 3. Scoarța din spate înainte de restaurare
Foto 4. Cusătura cu banda de pergament
Foto 5. File deteriorate
Foto 6. Însemnare cu cerneală ferogalică
Foto 7. Desprinderea oglinzii din spate
Foto 8. Tratamentul cu fitat de calciu
Foto 9. Turnarea hârtiei manuale
Foto 10. Coaserea
Foto 11. Lipirea scoarței de lemn
Foto 12. „Șapcă”
Foto 13. Clemă nouă
Foto 14. Volumul restaurat, prima scoarță
Foto 15. Volumul restaurat, ultima scoarță
Foto 16. File completate

Traducere: Krisztina Márton